

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนโรงเรียนบ้านห้วยปราบ สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต 1 ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 5 ขั้นตอน คือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การจัดทำสาระของหลักสูตร การประเมินหลักสูตรก่อนนำไปใช้ การทดลองใช้หลักสูตร และการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการพัฒนาหลักสูตร ได้หลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะการปรับหลักสูตรแกนกลางให้เข้ากับสภาพท้องถิ่น โดยปรับรายละเอียดของเนื้อหาที่ระบุไว้ในคำอธิบายรายวิชาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีองค์ประกอบ คือ หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหา อัตราเวลาเรียน แนวดำเนินการสอน สื่อการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลซึ่งมีความสอดคล้องกัน

จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร โดยอาศัยแนวคิดในการประเมินหลักสูตรแบบ Puissance Measure (P.M) ซึ่งครอบคลุมการประเมิน 3 ด้านคือ จุดประสงค์ การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล ปรากฏว่าได้หลักสูตรที่มีคุณค่า 11.45 ซึ่งสรุปตามเกณฑ์การประเมินได้ว่า หลักสูตรมีคุณภาพสูงหรือดีมาก และจากผลการประเมินหลักสูตร โดยการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ สรุปได้ว่าหลักสูตรมีหลักการ จุดหมาย โครงสร้างเนื้อหา อัตราเวลาเรียน แนวดำเนินการและการวัดผลประเมินผลเหมาะสมและสอดคล้องกันและหลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เหมาะสมกับผู้เรียนและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ตอนที่ 2 ผลการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ นำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านห้วยปราบ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาของเขต 1 จำนวน 47 คน โดยผู้วิจัยเป็นผู้สอนเองพบว่า ผู้เรียนมีความรู้และมีทักษะในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักสูตร เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้สร้างและพัฒนาขึ้นอย่างเหมาะสมกับช่วงชั้นการศึกษาของนักเรียน จึงทำให้ผลการเรียนรู้ของนักเรียนก้าวหน้าขึ้นมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน ซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างคุณภาพของหลักสูตร ได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผล

ตอนที่ 1 ผลการพัฒนาหลักสูตร ผลจากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่าได้หลักสูตรที่มีคุณภาพสูงหรือดีมาก สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ดี เพราะสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ จากผลข้างต้นอาจเป็นเพราะหลักสูตรท้องถิ่นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นได้ผ่านกระบวนการขั้นตอนการพัฒนาอย่างมีระบบ และมีวิธีการที่เหมาะสม 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ช่วงชั้นที่ 2 สาระที่ 2 เรื่องชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ศึกษาความต้องการของชุมชนจากบุคลากรที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้ศึกษานั้นนำมาเป็นตัวกำหนดแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร โดยคำนึงถึงความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพ ชุมชน และความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องกับแนวคิดของไทเลอร์ที่ใช้ความต้องการของสังคมเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2532, หน้า 62)

ขั้นที่ 2 การจัดทำสาระของหลักสูตร ผู้วิจัยได้วิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เป็นแนวทางในการกำหนดจุดประสงค์ ได้จุดประสงค์จำนวน 6 ข้อ โดยครอบคลุมพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ได้แก่ จุดประสงค์ข้อที่ 1) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะของสิ่งแวดล้อมในเรื่อง ดิน น้ำ อากาศ และขยะมูลฝอยในท้องถิ่นของตนเอง 2) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น 4) สามารถวิเคราะห์สาเหตุและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีเหตุผล ด้านทักษะ ได้แก่จุดประสงค์ข้อที่ 3) มีความสามารถในการปฏิบัติ

คนตามบทบาทและหน้าที่ในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม และด้านเจตคติได้แก่ จุดประสงค์ข้อที่ 5) มีความภูมิใจในท้องถิ่นของตน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 6) มีเจตคติที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในการจัดเนื้อหาผู้วิจัยได้นำผลการสำรวจความต้องการของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นมาจัดเนื้อหาโดยสอดคล้องกับสิ่งที่ชุมชนต้องการจำนวน 5 เรื่องได้แก่ พื้นฐานความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ อากาศ และขยะมูลฝอย ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเน้นกระบวนการกลุ่ม กระบวนการ แก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากที่สุด อาทิเช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การนำเสนอผลงาน เป็นต้น โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ในทุกแผนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ พินิจดา วีระชาติ ที่กล่าวว่า “ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตในสภาพที่เป็นจริงทำให้ผู้เรียนเข้าใจคิดปัจจุบันและอนาคตได้ศึกษาชีวิตและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชนของตน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะมีค่าต่อการปรับปรุงตนเองปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของตนให้มีคุณค่าและเหมาะสมในการดำรงชีวิตที่ดี” (พินิจดา วีระชาติ, 2542)

ขั้นที่ 3 การประเมินหลักสูตรก่อนนำไปใช้ เป็นการประเมินค่าหลักสูตรว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่เพียงใด ผู้วิจัยใช้รูปแบบการประเมินหลักสูตร โดยใช้เทคนิคปยุขงค์ ซึ่งเป็นการประเมินก่อนการนำไปใช้จริง เพราะเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับหลักสูตรที่สร้างเสร็จใหม่ ๆ ที่วิเคราะห์องค์ประกอบ 3 ส่วนซึ่งเป็นส่วนสำคัญของหลักสูตร คือ จุดประสงค์ กระบวนการเรียนการสอน และ กระบวนการวัดผลประเมินผลโดยผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้ค่า P.M. เท่ากับ 11.45 ซึ่งแปลความหมายตามเกณฑ์การประเมินได้ว่า หลักสูตรมีคุณภาพสูงหรือดีมาก โดยในขั้นตอนนี้ทำให้ทราบจุดบกพร่องของหลักสูตรและนำมาปรับปรุงแก้ไขให้หลักสูตรมีความถูกต้องและเหมาะสมก่อนนำไปทดลองใช้ สอดคล้องกับแนวความคิดของ ชำรง บัวศรี ที่กล่าวว่า “การประเมินหลักสูตรก่อนนำไปใช้เป็นการทบทวนตรวจสอบเพื่อความแน่ใจว่าหลักสูตรต้นแบบที่จัดทำขึ้น ซึ่งประกอบด้วย จุดประสงค์ รูปแบบโครงสร้างเนื้อหาวิชา ฯลฯ รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนยังมีสิ่งใดที่บกพร่องสมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข และมักกระทำโดยบุคคล 3 ฝ่ายคือ โดยผู้จัดทำหลักสูตรเอง โดยผู้เชี่ยวชาญ และโดยผู้ที่สนใจการศึกษาในชุมชน” (ชำรง บัวศรี, 2542)

ขั้นที่ 4 การทดลองใช้หลักสูตร โดยผู้วิจัยเป็นผู้สอนเองตามลำดับขั้นตอนของแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น ทำให้ทราบข้อดีและข้อบกพร่องของหลักสูตรเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ ที่กล่าวว่า “การนำหลักสูตรไป

ทดลองใช้เป็นการตรวจสอบหลักสูตรว่า สามารถนำไปใช้ได้ดีกับสถานการณ์จริงเพียงใด”
(ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539)

ขั้นที่ 5 การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรทุกขั้นตอนตามคำแนะนำของประธานกรรมการ กรรมการ ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ และผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้มีความเหมาะสมและทำให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยปรับจุดประสงค์ในบางข้อให้สอดคล้องกับกิจกรรมในการปรับปรุงหลักสูตรก่อนนำไปใช้ และหลังจากนำหลักสูตรไปใช้แล้วได้พบข้อบกพร่องต่าง ๆ ทำให้ทราบว่ายังไม่สามารถจัดการเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยจึงควรมีการสร้างแบบบันทึกกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาจได้จากการวิเคราะห์แบบบันทึกต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิม ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ มาโนชญ์ บุญญานุวัตร ที่กล่าวว่า “สิ่งสำคัญที่สุดในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร คือหลักการปรับปรุงแก้ไขจะต้องได้หลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน สังคม ความเจริญของโลก สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนในทุก ๆ ด้านเพื่อสร้างสังคมและประเทศชาติไปในทิศทางที่ต้องการ” (มาโนชญ์ บุญญานุวัตร, 2521)

ตอนที่ 2 ผลการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ การนำหลักสูตรไปทดลองใช้โดยผู้วิจัยเป็นผู้สอนเองพบว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักสูตรที่อิงถึง เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีคุณค่าสูง จึงทำให้ผลการเรียนของนักเรียนก้าวหน้าขึ้น และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสามารถเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของหลักสูตรได้

จากการทดลองใช้หลักสูตร โดยผู้วิจัยเป็นผู้สอนเองพบว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมีความสอดคล้องกัน ดังนี้

1. ด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีความเหมาะสมกับหลักสูตร เพราะมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติสูงกว่าก่อนเรียนทั้งนี้เพราะจุดมุ่งหมายของหลักสูตรถือว่าเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญของการกำหนดทิศทางการเรียนการสอน สอดคล้องกับแนวความคิดของสังค์ อุทรานันท์ ที่กล่าวว่า “จุดมุ่งหมายของหลักสูตรนั้นต้องสอดคล้องกับความต้องการของสังคม สอดคล้องความต้องการของเด็ก สอดคล้องกับหลักการปกครองของประเทศ สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายข้ออื่นและสามารถนำมาปฏิบัติได้” (สังค์ อุทรานันท์, 2528)

2. ด้านโครงสร้างเนื้อหา มีความเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน สอดคล้องกับ จุดมุ่งหมาย แนวการดำเนินการและความต้องการของท้องถิ่น เนื้อหาที่จัดไว้เป็นไปตามลำดับ ขั้นตอนการเรียนรู้ชัดเจนเข้าใจง่าย ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างเนื้อหาที่กำหนด มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถนำเอาความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความรักและ ห่วงแหนสิ่งแวดลอมในท้องถิ่นของตน สอดคล้องกับแนวความคิดของ สุณีย์ ภูพันธ์ ที่กล่าวว่า “เนื้อหาวิชาและประสบการณ์ควรเรียนรู้ต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรความต้องการ ความสนใจและวุฒิภาวะของผู้เรียนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อการเรียนรู้มีคุณค่าและมีแก่นสารที่เชื่อถือได้ มีประโยชน์ต่อผู้เรียนทั้งในปัจจุบันและอนาคต” (สุณีย์ ภูพันธ์, 2546)

3. ด้านสื่อการเรียนการสอนใช้วัสดุอุปกรณ์ที่จัดหาได้ง่าย เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เนื้อหากิจกรรมการเรียนการสอนเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน เช่น ในแผนการสอนที่ 3 ใช้ ดิน ใน แผนการสอนที่ 4 ใช้ ดินไม่เป็นดิน ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของธำรง บัวศรี ที่กล่าวว่า “สื่อการเรียนการสอนต้องเหมาะสมกับวัยและพื้นฐานประสบการณ์ของผู้เรียน” (ธำรง บัวศรี, 2542)

4. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน จัดเรียงลำดับได้เหมาะสมเป็นขั้นตอนจากง่ายไปสู่ ยากสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา สภาพท้องถิ่น และความสามารถของผู้เรียน ชี้ให้ผู้เรียนเป็น สำคัญมีการจัดกิจกรรมแบบเน้นกระบวนการกลุ่ม สอนทฤษฎีควบคู่กับการปฏิบัติจริงจัด ประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียนจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และติดตาม แก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องเช่น ในแผนการเรียนรู้ที่ 10 ให้นักเรียนประดิษฐ์สิ่งของ จากเศษขยะ สอดคล้องกับแนวคิดของวิชัย คิสสระ ที่กล่าวว่า “กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีแล้ว ควรจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ตามความถนัดและก้าวไปตามความสามารถของตนเอง” (วิชัย คิสสระ, 2535)

5. ด้านการวัดผลประเมินผล ใช้เครื่องมือวัดผลประเมินผลการเรียนเหมาะสมกับเนื้อหา และกิจกรรมการเรียนการสอน สอดคล้องกับจุดประสงค์ โดยครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะ พิสัย และจิตพิสัย สอดคล้องกับแนวคิดของสุนทร บำเรอราช ที่กล่าวว่า “การประเมินผลให้ใช้ เครื่องมือวัดพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องและครอบคลุมจุดประสงค์ที่กำหนดไว้” (สุนทร บำเรอราช, 2536)

จากผลการวิจัย การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำหรับ นักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสอดคล้องผลการวิจัยของ สุภากรณ์ โรมเริงฤทธิ์ (2535, บทคัดย่อ) เรื่องการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น (กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ) ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา

อำเภอสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย พบว่านักเรียนที่เลือกเรียนหลักสูตรตามความต้องการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พัทธนิ พงษ์สุภา (2544, บทคัดย่อ) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องงานใบทอง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งพบว่าหลังการทดลองใช้หลักสูตรผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ รัตนะ บัวสนธ์ (2535, บทคัดย่อ) เรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในภาคกลางตอนล่าง พบว่าหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นไปตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และ ผลงานวิจัยของ เสริมศรี วิทวัส ชูติกุล (2547, บทคัดย่อ) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ เรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดตะพงนอก จังหวัดระยอง พบว่าหลักสูตรมีความสอดคล้องกับความต้องการของ ท้องถิ่นและเหมาะสมกับผู้เรียนจึงทำให้ผลสัมฤทธิ์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

1. ก่อนนำหลักสูตรไปใช้ ครูหรือใช้หลักสูตรควรศึกษารายละเอียดต่าง ๆ ของหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตรให้เข้าใจ เพื่อให้สามารถนำหลักสูตร ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด
2. ระยะเวลาในการใช้หลักสูตร อาจมีการปรับขยายให้มากขึ้นได้ โดยอยู่ในดุลยพินิจของผู้ที่นำหลักสูตรท้องถิ่น ไปใช้
3. ควรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสม และสอดคล้องกับเนื้อหา เวลาเรียน และสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่นนั้น
4. ควรใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับกิจกรรมและท้องถิ่น
5. การนำหลักสูตรไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นต่าง ๆ นั้นควรมีการปรับเปลี่ยนตัวอย่างการเรียนการสอน และองค์ประกอบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้นโดยคงเนื้อหาที่สมบูรณ์ไว้เพื่อให้เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น
6. ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสาระอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
2. ควรพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ
3. ควรศึกษาติดตามผลการใช้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นในระยะยาว